

De la Societat Catalana de Geografia

Lluís CASASSAS - SIMÓ

President de la Societat Catalana de Geografia (IEC)

Malgrat la manca de coetaneïtat i la separació cronològica, sembla que en la formació de la geografia catalana també es poden identificar les tres direccions simultànies que Febvre remarcà que havien contribuït a la formació de la geografia moderna: un corrent científic, un corrent polític i un corrent històric.

Però cal tenir present que, a Catalunya, el desenvolupament normal de la ciència geogràfica (i no fóra exagerat dir el de tota la ciència moderna) restà alterat per la clausura dels centres universitaris a principis del segle XVIII al moment de l'entronització de la dinastia borbònica, i per la migradesa consegüent de les anàlisis i dels debats científics. No es pot oblidar que la Universitat no reobrí les portes a Barcelona fins a començaments de la segona meitat del segle XIX i que, aleshores, no va incloure els estudis geogràfics entre les disciplines fonamentals. La geografia que s'ensenyava era una geografia manca de tot rigor científic i allunyada dels problemes concrets dels territoris català.

Els únics estudis de contingut proper a la geografia s'efectuaven al Seminari de Barcelona, a les aules d'alguns convents i al voltant de l'Acadèmia de Ciències de Barcelona i de la Junta de Comerç.

Per tant, és un fet d'importància cabdal que com a permanent teló de fons ha de presidir qualsevol recerca sobre la geografia catalana, el fet que quan la geografia universitària estava prenent volada arreu del món (la primera càtedra de geografia de París, ja se sap que fou creada en 1809!), a Barcelona no hi havia Universitat o bé, quan hi tornà, els estudis geogràfics no hi foren considerats importants.

Malgrat aquesta situació, hi havia grups d'estudiosos preocupats pels problemes de la terra que preparaven el camí per on s'havia d'arribar al desenvolupament de la geografia. Ja s'ha dit, en començar, que en la formació de la geografia catalana es poden identificar tres corrents: la primera direcció a tenir en compte fou la dels científics. Era una funció que desenvolupaven al mateix temps, naturalistes i excursionistes.

La seva activitat comprenia camps variats: l'inventari dels recursos, l'anàlisi botànica i minerològica de Catalunya, l'estudi de la morfologia, el folklore, el dret, la cultura popular...

Ja s'ha dit abans, també, que del Seminari de Barcelona havia sortit una munió de naturalistes ben preparats. Molts d'ells col·laboraren en les tasques dels excursionistes: el 1876 es fundà la primera Associació Excursionista de Catalunya, que començà de seguida la publicació d'anuaris i butlletins que, amb ben poques i breus interrupcions, encara continua efectuant-se.

El segon corrent fou el polític. A Catalunya, a mitjans del segle XIX, quan els grups industrials i financers que controlaven l'edificació de la societat contemporània comprovaren la incapacitat de la burgesia i dels terratinents castellano-andalusos per vertebrar un Estat modern d'administració eficaç i progressiva, es començà a perfilar una propensió a l'aparició d'un sentiment regionalista que, ben aviat, desembocà en l'auge d'un pensament nacionalista, la finalitat del qual era la creació d'un Estat propi, amb totes les qüestions geogràfiques que la seva formulació plantejava. D'ací en derivà, també, bona part de la preocupació pels problemes de divisió territorial i del repartiment en zones del territori català. Cal retenir alguns noms característics d'aquest segon corrent: Esteve Sunyol, Pere Pagès, Jaume Bofill...

El tercer corrent que s'ha indicat en començar l'article com a integrant de la geografia catalana és el corrent històric. Entre els primers científics preocupats pels problemes de la terra no es poden ignorar els historiadors que, pel seu nombre i importància es pot considerar que formen un grup a part. Aquesta circumstància no és estranya i pròpia de la geografia catalana: es podria constatar en allò que havia ocorregut als principals països, on foren molts els historiadors que contribuïren a la definició dels nous principis geogràfics. A Catalunya també foren els historiadors els que es formularen preguntes i es plantejaren problemes «que tenien alguns elements d'ordre geogràfic»: les respostes es formulen i es poden sintetitzar al moment precís de l'establiment de la geografia nova. Entre aquests historiadors propers a la geografia es poden citar, sobretot, Antoni Aulèstia i Pijoan, Francesc Carreras i Candi, Antoni Rovira i Virgili, Ferran Valls i Taberner... El mateix Prat de la Riba, un dels màxims representants del pensament nacionalista conservador, va escriure un famós article en el qual lligava la història, la política i el nacionalisme. L'article es titulava: *El nacionalisme crea problemes geogràfics*.

A finals del segle XIX, aquests tres corrents van coincidint i es van posant més en relleu els seus aspectes més clarament geogràfics. Era el moment en què la societat catalana sortia de l'etapa post-romàntica (l'Art Nouveau, el Modern Styl...) i començava a sorgir una etapa de normalització, de «seny» ordenador. A més, totes les ciències i branques del saber havien arribat a un cert grau de maduresa, fet que permeté, en començar el segle, la creació de l'Institut d'Estudis Catalans, màxim organisme de la cultura catalana, «dedicat a la investigació científica superior, principalment de tots els elements de la cultura catalana».

La geografia catalana no podia restar al marge d'aquests intents d'institucionalització. No era una branca científica nouvinguda, malgrat les dificultats trobades en el seu camí vers la definició i vers la trobada dels seus signes d'identificació. Ja en el segle XVIII s'havia pogut destacar l'actuació d'autors que es poden considerar dins del camp del pensament geogràfic: Feliu de la Penya, Antoni de Capmany, Josep Aparici...

Després, en el segle XIX, enginyers, estadístics, higienistes, etc., com Cerdà, Figuerola, Monlau, Giné i Partagà, etc., també contribuïren a la cristal·lització del pensament geogràfic.

Cal fer notar un tret comú en molts d'aquests autors: la seva dedicació als aspectes humans i socials de la geografia i, en particular a aquells que fan referència a l'organització del territori i, també, a la seva divisió. Élisée Reclus va dir que «els departaments, districtes i altres unitats administratives són els instruments de despotisme més dolents que ha inventat l'Estat centralista». És com si aquells pensadors li donessin la raó, però només en certa manera, perquè si bé la crítica dels «departaments, districtes i altres unitats administratives» de l'Estat espanyol, de tan gran centralisme, vigents en aquells moments eren analitzades amb acritud i proposada la seva desaparició, per altra banda, en tractar-se de crear un altre Estat, portaveu d'unes classes en expansió, es plantejava amb urgència la qüestió de la divisió territorial i de la creació de nous «departaments, districtes i altres unitats administratives» adaptades al cas català, possiblement manifestació d'una altra concepció d'Estat igualment centralista.

Sigui com sigui, són els aspectes més propers a la geografia humana els que presideixen la naixença d'una geografia catalana moderna. Semblava com si, tot i la importància dels altres corrents geogràfics i la investigació d'altres branques afins (climatologia, morfologia, biogeografia, ciència del paisatge), malgrat els precedents existents i la rellevància d'alguns dels seus representants (Fontserè, Solé i Sabaris, Masachs, Llobet, Bolòs...), la geografia física quedés més agombolada a les facultats de ciències, prop dels conreadors de les disciplines naturalistes.

Aquesta geografia catalana moderna naixia dominada per l'intuïcionisme i el possibilisme, lligada a l'actuació de pensadors i intel·lectuals diversos: historiadors, arquitectes, juristes, literats, antropòlegs, arqueòlegs i pedagogs. No es pot oblidar el gran pes que els mestres d'escola tingueren en l'acceptació i en la definició i difusió dels corrents geogràfics de principis de segle.

La Societat Catalana de Geografia

Des del primer terç del segle XIX havien anat apareixent pel món dels geògrafs diverses associacions preocupades per l'estudi, la recerca i la divulgació. És prou conegut que, després del precedent llunyà de l'African Association de Londres (1788), havien aparegut Societat Geogràfica a París (1821), Berlín (1828), Londres (1830), Mèxic (1833), Frankfurt (1836), Sao Paulo-Brasil (1838), Sant Petesburg (1845), Madrid (1876), etc. Dins d'aquesta tradició, i amb el retard que les característiques imposades per la història cultural i política de Catalunya havien provocat, els pensadors i intel·lectuals de qui abans s'ha parlat crearen, el mes de maig de 1935, la Societat Catalana de Geografia que, des de la seva fundació quedà integrada a la Institució fonamental, l'Institut d'Estudis Catalans. Entre els fundadors s'hi trobaven figures de la importància de Fontserè, Puig i Cadafalch, Pau Vila, Josep Iglésies, Lluís Solé, etc.

Des d'un principi, la Societat Catalana de Geografia intentà col·laborar amb les escoles geogràfiques europees i establí contactes amb la Societat Geogràfica de París per l'organització d'una excursió col·lectiva a Catalunya que s'havia de celebrar l'estiu de 1936. Però tot ho va interrompre la Guerra Civil d'Espanya. La repressió anticatalana i la persecució de les llibertats que caracteritzà tot el llarg període de la postguerra impossibilitaren de nou el desenvolupament normal de la Societat i de la discussió científica. És un fet greu i, més encara, si es pensa que va ocórrer en els moments de les grans discussions conceptuals i metodològiques que tingueren lloc en la geografia mundial pels anys cinquanta. Fou l'etapa més difícil de la Societat: aquesta, fou mantinguda per l'esforç d'al-

gus geògrafs presents a Catalunya (Josep Iglésies, sobretot) i per l'exemple i l'alliçonament d'altres que s'havien hagut d'exiliar. No es pot silenciar la figura senyera de Pau Vila que, des de Veneçuela on va viure exiliat, fou el puntal del nou redreçament de la geografia catalana.

La Societat Catalana de Geografia funciona a base de reunions mensuals en les quals són presentades i discutides comunicacions i ponències diverses. Després, i des de fa un any i mig, aquestes conferències són publicades per l'òrgan de la Societat «Treballs de la Societat Catalana de Geografia».

Durant cada curs, s'efectuen cursets per especialistes de diverses especialitats (climatologia, fotointerpretació, paisatge, geomorfologia, urbanisme, pensament geogràfic...), es fan excursions d'estudi o visites a indrets diversos de Catalunya, es col·labora amb totes aquelles iniciatives que puguin contribuir al coneixement millor de la realitat catalana i s'invita geògrafs estrangers per què puguin presentar al públic estudiós català el resultat de les seves recerques. Fins ara, han passat per la tribuna de la Societat, a més dels conferenciants catalans i d'altres punts de l'Estat espanyol, científics anglesos, francesos, italians, polonesos, dels Estats Units, d'Israel, mexicans, brasilers, irlandesos...

També és de destacar l'edició de la revista «Treballs de la Societat Catalana de Geografia» que començà a publicar-se el mes de desembre de 1984. Ara, el mes de juny de 1986 ja ha sortit el seu número 7. Aquesta revista publica la majoria de les comunicacions presentades a les sessions mensuals de la Societat, altres treballs dels geògrafs visitants i ha publicat, també, les Actes completes de la Tercera Sessió Plenària que el mes de juny de 1985 celebrà a Barcelona, organitzada per la Societat Catalana de Geografia, el Grup Permanent Internacional de Treball de la Geografia dels Tèxtils. Aquest Grup fou creat durant el Congrés de la Unió Geogràfica Internacional de Moscou i, a la seva reunió de Barcelona van participar una trentena de geògrafs, historiadors i economistes procedents de França, L'Índia, Polònia, EUA, Txecoslovàquia i Catalunya.

Entre els seus projectes immediats, la Societat Catalana de Geografia compta la celebració d'un curs sobre el pensament geogràfic en el qual, a més de geògrafs de la Societat participaran geògrafs anglesos, espanyols, francesos i italians, i l'edició d'uns quaderns en els quals es doni cabuda a treballs referents a les ocupacions professionals i als problemes didàctics amb què es troben els joves geògrafs tot just acabats els seus estudis.

Per dur a terme les seves activitats, la Societat disposa del cabal d'experiències acumulades al llarg del mig segle de vida i de l'actuació dels socis que hi havien dedicat bona part de la seva actuació (Fontserè, Pau Vila, Blasi, Puchades, Batallé, Serra Ràfols, etc.) i dels socis actuals que no hi escatimen dedicació (Vilà Valentí, Llobet, Iglésies, Lluch, Bolòs i els socis de les generacions més modernes).

No hi ha dubte que la Societat Catalana de Geografia ha vist amb complaença la reunió a Barcelona de la Conferència Regional de Països Mediterranis de la Unió Geogràfica Internacional. Per un cantó, perquè entronca amb la voluntat de la Societat de trobar els màxims lligams amb els corrents més vius del pensament geogràfic, voluntat manifestada des dels moments fundacionals, i aquesta Reunió ha procurat als geògrafs catalans la possibilitat de participar a debats importants. Per un altre cantó, i en el mateix sentit, perquè ha permès l'establiment de nous contactes i noves relacions i la renovació d'altres contactes ja existents: uns i altres es voldria que no cessessin més.